

«VOL DE NUIT», OBRA DE TENSIONS
IRRESOLTES

per Jaume Bofill i Bofill

El present epileg té voluntàriament un abast reduït: se ceneix exclusivament a *Vol de Nuit*, i això, encara, des d'un punt de vista molt concret. L'exposarem ràpidament.

Trobem en l'obra de Saint-Exupéry tres nivells o dimensions principals.

En primer lloc, la seva viril experiència humana, tan densa de realitats profundes (si tant m'hi empenyíeu, diria tan densa de poesia).

En segon lloc, una reflexió constant sobre aquesta experiència, la seva recapitulació intel·lectual.

En tercer lloc, l'honradesa d'actitud.

Cadascun d'aquests tres nivells, així com llur conjunt, està sotmès a una pressió típica dels grans esperits i dels grans pensadors: ens referim a l'exigència d'unitat.

Al nivell de l'experiència, l'exigència d'unitat es tradueix en *sentit de responsabilitat*. És la reducció de la diversitat de vivències, que suscita en nosaltres el contacte amb el món, a la unitat d'un projecte vital seriosament assumit.

Sobre aquest primer nivell de l'experiència se'n munta un segon de «reflexió». D'alguna manera, una certa reflexió ja venia implicada en l'estadi anterior, com aquella dimensió d'autoconsciència vigilant que tota actitud seriosa comporta. Però

aquesta que podríem dir-ne «reflexió espontània» serveix per a fer un «home», però no és suficient encara per a fer un «escriptor». I ésser un escriptor en sentit ple exigeix un segon moment de reflexió; serà, ara, l'«objectivació» de l'experiència elevar allò que era simplement «exemple» a la categoria de «missatge» universal.

Perquè, en aquest nivell, la unitat d'actitud és cabalment això: *pretensió d'universalitat*. És a dir: una recerca i una valoració constants, en tots els ordres de la vida humana, d'aquells factors que tenen una significació perenne, que emergeixen per damunt d'un subjektivisme mesquí. Doneu això a Saint-Exupéry, sigui on sigui: en la guerra, en l'amor, en el treball, en el sofriment, en l'art, etc., i trobareu sempre la seva comprensió i la seva compenetració entusiastes. Amb el sentit de responsabilitat que presidia la seva acció, el sentit d'universalitat que presideix el seu pensament em sembla ésser una constant indubtable de l'obra de Saint-Exupéry, ja ben present a l'estadi, encara primerenc, de *Vol de Nuit*.

Saint-Exupéry és escriptor. La seva modalitat pròpia és l'assaig. La seva reflexió objectivadora és una «filosofia». Una filosofia (en certs moments, de ressonàncies bergsonianes) de la vida i de l'acció. La unitat d'intuïció bàsica, la unitat de perspectiva que caracteritza la intel·ligència creadora, i que es tradueix d'antuvi en pretensió d'universalitat, és doblada, ara, per una segona mena d'unitat que en podríem dir «tècnica»: la *unitat de*

sistematització. Independitzada dels nivells anteriors, la unitat de sistema esdevindria simplement formal; arrelada, en canvi, en ells, és la contínua congruència del pensament, en el seu procés d'expansió, amb la seva intuïció de base.

En Saint-Exupéry, la unitat de sistema, eminentment teòrica, no és ni pot ésser una pura qüestió formal; per això les defallences que hi ha en aquest ordre es manifesten com a tensions vitals. Aquest és l'aspecte concret de *Vol de Nuit*, sobre el qual se centrarà el present comentari.

Però encara voldria alludir al tercer caràcter de l'obra que tenim entre mans: la seva honradesa o sinceritat —mode subjectiu de possessió de la veritat. La unitat que aquests mots ja per ells mateixos impliquen es manifestarà, ara, en la *dimensió evolutiva* del pensament, de Saint-Exupéry. M'explicaré.

Sentit de responsabilitat i pretensió d'universalitat són altres tantes modalitats d'una actitud que pretén d'anar a l'arrel de les coses, que pretén d'aprofundir les motivacions. Saint-Exupéry és una protesta vivent contra tot intent de banalització de la vida i del pensament, contra el diletantisme que converteix la vida en un joc i una frivolitat. Que les dificultats de sistematització que se li presenten al nivell filosòfic de la seva reflexió prenguin la modalitat que hem dit de tensions espirituals, voldrà dir que la seva intuïció de base no ha arribat encara a recobrir adequadament la seva experiència.

L'honestedat i la sinceritat li impediran, aleshores, d'evadir-se en cap de les dues falses direccions que, en tants de casos, determinen la nostra opció: el recurs a conciliacions eclèctiques, purament verbals, per desconsideració de la dificultat real de la vida, o l'absolutització d'un dels valors en conflicte, amb una indeguda postergació de l'altre.

L'honradesa d'actitud i, concretament, l'honradesa intel·lectual exigeixen, al contrari, que no s'escamotegin les dificultats. Que no diguin: «tot és fàcil», «la vida és meravellosa», etc., tot deixant que el pensament es disgregui al compàs de vivències que es van succeint a l'atzar. Però no escamotejar les dificultats vol dir tenir la força, l'equanimitat, la tenacitat, de posar-les i mantenir-les sobre la taula tant de temps com calgui, de suportar-ne la tensió, de diferir tot «no» o tot «sí» fins que, assolida una major maduresa, la conciliació s'obtingui per allò que un autor, el nom del qual ara no recordo, en deia «elevació mental». Quina emotivitat, quina «veritat» en aquells immensos interrogants sense cloure que reapareixen contínuament en aquesta obra! Quin vigorós refús d'un escepticisme que s'alimenta de les afirmacions fàcils! D'ací que el problema de Déu sigui, ja des de sempre, plantejat dinàmicament (en espera d'ésser-ho, un dia, temàticament) en aquesta obra.

Però abordem ja, directament, el nostre tema.

La filosofia de «Vol de Nuit».

Potser ens donaria un bon resum de la *profundior intentio* d'aquesta filosofia l'aproximació de dues sentències: una, la reproduïx Sertillanges en el seu *Catéchisme des incroyants*: «*Toujours on conquiert les hommes quand on exige beaucoup d'eux*»; l'altra, la podríem prendre del Claudel de *Cinq grandes odes*: «*À quoi sert une vie, sinon à être donnée?*». No sorprendria gens de trobar-les, l'una i l'altra, en el nostre autor.

Vegem, però, com aquest missatge (mai no proposat com un esquema abstracte, bé que «objectivat», com hem dit, per «reflexió intel·lectual») ens és proposat en *Vol de Nuit*.

Els personatges.

Poden reduir-se fonamentalment a quatre. El primer és un home (l'«home»); cadascun dels altres, en canvi, és el símbol d'un concepte.

1. *El pilot*. Fabien, Pellerin, el «pilot del correu d'Europa», etc., són refraccions (per cert, ben poc diverses entre elles) d'un personatge únic: el pilot. El «pilot» és l'«home». Leroux i algun altre poden ésser absorbits en aquest personatge, únic que és totalment de carn i ossos sense perdre la seva congruència.

L'home de *Vol de Nuit* és l'home pacient, soferit, que té el pudor de confessar les seves proeses, que l'elogi engavanya; l'home que ha optat d'una vegada per sempre pel sacrifici obscur, sense recompensa i d'alguna manera sense esperança. Però ha vist, tot sobrevolant els Andes en lluita amb els elements, la mentida radical del món, que ofereix, com a substitutiu d'una felicitat en la qual no creu, la facilitat de «no ésser». I l'home de *Vol de Nuit* abans que tot «és». Aquest és el fonament últim de la seva opció.

Enfront d'ell, com a determinants d'aquesta opció, se li ofereixen tres conceptes simbolitzats per altres tants personatges; com a determinants, però, no pas extrínsecs, ni tan sols «objectivats», ja que almenys un d'ells, el que simbolitza Rivière, és plenament interioritzat pel pilot, i ha estat, probablement, la seva condició de possibilitat d'home que vol «ésser» per l'acció.

2. *Rivière*. El sacrifici de la vida dóna sentit a la vida. És el més cantellut, perquè és el més abstracte dels personatges de l'obra.

Em resulta difícil de subscriure el parer de Gide quan diu que Rivière és «una admirable figura de Cap». Perquè Rivière no és un home: és el símbol d'un concepte; l'objectivació de l'acció mateixa amb les seves exigències i també amb la seva darrera manca de sentit. Així, és unilateral com la més precisa de les definicions. I un «Cap» no és així.

La unilateralitat de Rivière és predominant-

ment —i erròniament— pensada en l'obra en termes de justícia o d'injustícia. Erròniament, perquè el problema de la justícia, i especialment aquí, no és pas el *primer* problema (en l'ordre general de les coses, així com en el de les coses humanes, abans que la justícia hi ha la «*Creació*»); perquè la justícia que es considera no és tal justícia (la justícia verament tal no pot conduir a l'immobilisme); perquè la qüestió es planteja, a moments, evidentment a deshora: no és qüestió de justícia retirar una prima (altra cosa fóra imposar una sanció) quan un cert màxim no ha estat assolit, ni que sigui per raons de força major:

«Robineau, per totes les sortides retardades —li havia dit un dia Rivière— heu de fer saltar la prima d'exactitud.

«Fins i tot en cas de força major? ¿Fins i tot si hi ha boira?

«Fins i tot si hi ha boira.

I Robineau experimentà una mena d'orgull de *tenir un cap tan fort que no temia d'ésser injust.*

L'atleta paulí (un bon punt de referència per a la filosofia de *Vol de Nuit*) que ho ha sacrificat tot, ascèticament, per córrer a l'estadi, no arrabassarà pas el trofeu, si al darrer moment s'entrebanca i cau. Ara: tothom el planyerà per la seva dissort, però ningú no dirà que ha sofert una injustícia.

¿On és, doncs, la falla que hi ha en la unilateralitat de Rivière?

Tampoc, en el fet de tenir o no tenir, en el de manifestar o no manifestar indulgència per les flaqueses humanes. Té tota la raó de no tenir-la. Tota la seva acció redemptora, tota la seva lluita estrènua contra la mediocritat, contra la vulgaritat d'un viure anodí, se n'aniria per terra, si cedia a allò que fóra una debilitat. La seva manera de redreçar el comportament de Robineau en aquest punt és cruel, però modèlica :

«Us heu fet molt amic de Pellerin?

»Hmmm...

»No us ho recrimino pas. (...) Solament... Vós sou el seu cap.

»Sí, digué Robineau.

»(...) Us cal mantenir-vos al vostre lloc. I sospesant les paraules: potser la pròxima nit us caldrà ordenar a aquest pilot una sortida perillosa. Ell haurà d'obeir.

»Sí...

»(...) Si és per amistat que us obeeixen, els enganyeu. Personalment, no teniu dret a cap sacrifici (...) I, si creuen que la vostra amistat els establirà certes tasques, els enganyeu també; perquè caldrà que, vulgues no vulgues, us obeeixin. (...) Us tornaré altra vegada al vostre lloc, Robineau. Si esteu abatut, no són pas aquests homes que us han de sostenir. Vós sou llur cap. La vostra feblesa és ridícula. Escriviu.

»Jo...

»Escriviu: l'inspector Robineau infligeix al pi-

lot Pellerin tal sanció per tal motiu. Trobareu fàcilment un motiu qualsevol.

»Senyor Director!

»Feu com si m'entenguéssiu, Robineau. Estimeu aquells qui maneu, però sense dir-los-ho.

»Robineau, novament, posaria tot el seu zel a fer netejar els coixinets d'hèlix.

»Estimeu aquells qui maneu.» «Rivière el felicità.» Etc. Són moments ben escassos, ben poc presents en el «concepte» Rivière. Hom espera d'un «gran cap» de saber trobar *sempre* la manera de *sobrecomprendre*, si val el mot, el comportament dels homes; de compensar (sense falses transigències, que enerven l'acció) els sacrificis que demana. Ara: el «concepte» Rivière exclou aquesta sobrecomprensió de la seva definició. Per aquesta raó serà sempre un concepte rígid, destinat a fer crisi. La irrupció de la mort la fa esclatar de cop i volta, tot portant-la ensems al seu grau més agut.

Així com abans hem remarcat que el concepte Rivière era immanent al pilot, aquí es produeix una refluència en sentit invers: en el «personatge» Rivière apareix l'home: l'home amb les seves possibilitats d'amor, de sofriment; amb les seves inquietuds, amb una unitat de sentit que desborda tot intent de comprensió per via de congruència lògica. Però quan Rivière esdevé home, deixa d'ésser fidel a ell mateix; com l'existencialista que se sent «condemnat a ésser lliure», ell està «con-

demnat a ésser gran», a ésser solitari, a viure en l'orgull d'aquest isolament, semblant al del guardià d'un far. No es pot permetre (ni nosaltres li ho podem tolerar), després que ens ha tractat a tots a baqueta, que, quan vingui la seva hora, digui *mon vieux* a Robineau, que provoqui que Robineau senti «una gran pietat per ell». Tot i la seva magnífica represa: «els vols de nit no quedaven suspesos».

S'ha produït (¿caiguda subreptícia en l'«intellectualisme», en les connexions verbals no arrelades en l'experiència de l'«ésser», justament en un autor com Saint-Exupéry?) un *desplaçament de significació*. Rivière és dur, magníficament dur:

«L'home era per a ell una cera verge que calia modelar. Calia donar una ànima a aquesta matèria, calia crear-li una voluntat.»

«...tensava cap a la sortida la voluntat de cada escala. Creava aquesta voluntat. I l'espera humiliava secretament el manobre més obscur.»

«Rivière deia, a vegades: aquests homes són feliços perquè estimen el que fan, i estimen el que fan perquè jo sóc dur (...). Cal empènyer-los cap a una vida forta, que implica sofriments i joies, però que és l'única que compta.»

«Gràcies a Rivière, en una extensió de quinze mil quilòmetres el culte del correu passava per sobre de tot.»

Fa patir una mica, en canvi, de veure que aquesta «duresa-exigència» (primacia dels ideals, creació de voluntat) es resol en una mena d'incompren-

siva cadena de sancions. Esdevé, aleshores, externa i negativa. Rivière llegeix uns comunicats :

«Hem comprovat a Buenos Aires, en desmuntar el motor 301... imposarem una sanció greu al responsable.

»Rivière va signar.

»L'escala de Florianòpolis, en no haver servat les instruccions...

»Va signar.

»Desplaçarem, per mesura disciplinària, el cap d'aeroport Richard, que...

»Va signar.

»Si cargolo, les panes disminueixen. No és pas l'home, el responsable ; és una mena de poder obscur que hom no pot fer mai «flectir», si no es fa «flectir» tothom. No és pas ell, que jo atacava : és, a través d'ell, aquesta resistència que paralitza els homes davant l'inconegut.»

No comprèn la funció necessària de l'elogi, ni la d'aquella confiança legítima *de superior a inferior* que *no* és pas un plànyer o un fer-se plànyer, un voler fer-se estimar, cercant, amb abandonament o almenys amb devaluació de la pròpia autoritat, comprensió i ajuda contra les temptacions de la solitud ; ans és un descobrir horitzons, contagiar no pas, únicament, el sentit del deure («culte»), sinó l'engrescament responsable. No hi ha mai res, en Rivière, que justifiqui veritablement (i menys que justifiqui, com caldria, amb escreix) els sacrificis exigits. Des d'aquest punt de vista, l'escena amb Roblet és revoltant : una persona,

amb tota la seva vida, és destruïda, exposada a la deshonra i al ridícul perquè «cal un exemple». El recurs emprat amb l'aviador que farà el correu d'Europa («van tenir por?») és hàbil, però només estimula un sentiment inferior.

Però no demanem a Rivière més que no pot donar. *El concepte Rivière és teleològicament indefinit*, Rivière no acaba de saber mai a quin déu immola la vida. La seva duresa, per aquesta causa, no té, en definitiva, altra base que una certa estructura temperamental. Això, ell ho anomena «voluntat»: un militar espanyol en diria quelcom de molt més precís i gràfic.

La «duresa» de Rivière té, per tant, cara i creu. Per una banda, com la de certs personatges de Claudel, és gran i noble, feta tota ella de contenció. Aquesta dimensió és la fonamental. Es comprèn que, en una lluita que els ha esdevingut comuna, «una silenciosa fraternitat lligava, al fons d'ells mateixos, Rivière i els seus pilots». Sense «aquest» Rivière, s'haurien trobat desemparats. Per això dol més de veure-la degradada a ésser, en definitiva, coacció externa, estamordiment. Aleshores, Rivière no és altra cosa que un dèspota que es permet el refinament de tenir escrúpols. Per aquesta «creu», la duresa de Rivière *no arriba mai a ésser efectivament formativa*; la tensió que crea és en tot moment intrínsecament amenaçada de relaxar-se. *Rivière no se sobreviurà en un successor, sinó en el simple determinisme del pro*

grés; i té consciència que aquesta és la seva única força:

«Es recordà de tantes sessions de junta en les quals, amb el mentó recolzat sobre els punys, havia escoltat, amb un estrany sentiment de força, tantes objeccions que li semblaven vanes, condemnades, a la bestreta, per la vida. I sentia la pròpia força concentrada en ell com un pes: «les meves raons pesen; venceré», pensava Rivière. «*És el pendent natural dels esdeveniments.*»

«Després d'un any llarg de lluita, Rivière s'havia sortit amb la seva. Uns deien: «a causa de la seva fe»; d'altres: «a causa de la seva tenacitat, de la seva potència d'ós en marxa»; però, segons ell, més senzillament, *perquè pesava en la bona direcció.*»

O encara:

«—*Serveixo els esdeveniments.* Cal que formi homes perquè els serveixin. Que hé que la sento, aquesta llei obscura!»

Que no pretengui, doncs, de justificar-se dient que ell «estima els homes». És més sincer el Becket d'Anouilh quan no gosa dir que «estima Déu», sinó «l'honor de Déu». El «concepte» Rivière no pot estimar sinó «conceptes»: deure, responsabilitat, etc. Però, evidentment, Rivière no estima ni pot estimar mai «persones». La persona no pertany al seu món.

No és estrany, així, que acabi fent allò que no volia fer: esclavitzar els homes. No actua al nivell de la llibertat: la llibertat és llum abans que auto-

domini, i Rivière es mou en la fosca. Sísif (la comparació sorgeix espontàniament en el moment crucial on el concepte Rivière fa crisi), Sísif, «*une admirable figure de Chef*».

Concedim de bon grat que ho és, en part; però no hi ha cap dubte que li manquen dimensions fonamentals. Deixem que ell mateix ens ho descobreixi:

«Estimar, estimar i prou, quin carreró sense sortida!»

Un altre personatge-concepte, «la muller», ens farà considerar, ara, què s'entén en *Vol de Nuit* per amor.

3. *Simonne Fabien, la «muller del pilot»*. Rivière és unilateral; però és gran, és absolut. Un cop definit, és un concepte portat fins al límit a punta d'espasa, amb una única defallença en presència de la mort. I fins i tot aquesta defallença podria ésser reabsorbida com una exigència dialèctica, reposa en la «reflexió» mateixa del concepte. (Rivière és probablement l'únic personatge de *Vol de Nuit* que veritablement «reflexiona».)

Malauradament, l'alternativa que Simonne Fabien, «la muller», hauria de representar enfront de Rivière no es planteja a la mateixa altura. La «muller» és un concepte que es queda curt. I la «muller» és l'amor:

«Davant Rivière es dreçava, no pas la muller de Fabien, *sinó un altre sentit de la vida*, «Per-

què ni l'acció ni la felicitat individual no admeten d'anar a mitges: estan en conflicte». «Ella endevinava, cohibida, que expressava, aquí, una veritat enemiga.»

Si el «concepte» que la «muller» simbolitza fos entès al nivell de Rivière, s'esdevindria quelcom que en *Vol de Nuit* ni tan sols hom sospita: resultarien, sense confondre's, convergents. Recordeu només, com a exemple del que és «la muller», aquell meravellós personatge que fou la muller de Disraeli, que Maurois ens descriu. La missió de la muller no és pas d'«embridar» el marit, sinó d'estabilitzar la seva vida (és cosa totalment diferent) al nivell dels valors que ell li ha proposat com a raó de viure. Aquest és el mode veritablement humà d'una fidelitat, que no és simplement una fidelitat canina.

L'amor, com deia Ramon Orlandis, és *entusiasme i tendresa*. Entusiasme sol no és amor: és Lady Macbeth, l'estimada del poeta de *Les fleurs du mal*. Lady Macbeth és fidel al seu marit *més enllà d'ell mateix*: ell li proposà un camí de perversió, fins a la condemnaió de tots dos. Rivière comprendria per dins aquesta dimensió de l'amor, que no havia conegut ni sospitat tan sols. Per això no ha tingut temps per a dedicar-li.

Rivière pensa l'amor només com a tendresa: per això no el pot assimilar. Tendresa és Simonne Fabien. Si voleu, Andròmaca, la figura ideal de muller que podria servir-nos per a fixar el concepte d'«amor» en Saint-Exupéry. Aquest «amor-ten-

dresa» desconcerta Rivière: no té categories per a situar-lo. Topa amb ell com amb un fet, que no passa d'ésser «felicitat individual»:

«Aquella dona era una bellesa. Ella revelava als homes el món secret de la felicitat (...) Ella venia a pledejar, tímidament, per les seves flors, pel seu cafè servit, per la seva carn jove.» «Ella el carregava (el pilot) de tendres lligams: de música, d'amor, de flors, però a l'hora de cada sortida, aquests llaços, sense que ell semblés sofrir-ne, es relaxaven. «No estimes casa teva?» S'escapava així a la seva dolçor.»

Quins riscos amenacen, però, aquest amor com a sola tendresa! Sense la sal de l'entusiasme (sense el sacrifici positivament acceptat en el lliurament a una persona i a uns valors que *enclouen, en llur poder de totalització, l'amor mateix que per ells s'immola*) la tendresa decaurà, tard o d'hora, en sensibleria o sensualitat. Un Hèctor esdevindrà, aleshores, un Alexandre. Així, la «muller» acaba esvaint-se com a alternativa enfront de Rivière, per tal d'ésser absorbida per un tercer concepte que *li hauria d'ésser tan estrany com a aquell: Robineau*. Així, no resta al «pilot» —a l'«home»— altra opció que sacrifici heroic o vulgaritat tranquil·la:

«Fabien hauria acceptat aquest poblet minúscul: després d'haver escollit, hom s'acontenta amb l'atzar de la pròpia existència i el pot arribar a estimar. *Us limita com l'amor.*»

L'opció que ja havia estat proposada a l'Aquil·les homèric.

Sense amor, però, el dilema desemboca en esterilitat. «Ésser heroic per ésser heroic» és ésser heroic «perquè sí». ¿Com resistir al segon terme de l'opció? ¿No acabarà claudicant, aquest heroisme, com tants d'heroismes hem vist claudicar en el nostre temps, muntats sobre «ideologies» deficients?

Podrà resistir per purs mòbils temperamentals? ¿Per l'obscur pressentiment instintiu que «si la vida humana no té preu obrem, malgrat tot, com si quelcom sobrepassés en valor la vida humana...»? «*Però què?*», es pregunta angoixosament el mateix Rivière.

«I Rivière, pensant en la dotació, sentí que se li encongia el cor. L'acció fins i tot la de construir un pont, esmicola felicitats; Rivière no podia deixar de preguntar-se: «*En nom de què?*»

«Va reveure un temple al déu del sol dels antics inques del Perú. Aquestes pedres, dreçades sobre la muntanya. ¿Què en restaria, sense elles, d'una civilització poderosa, que continua pesant amb el pes de les seves pedres, com un remordiment, sobre l'home d'avui? ¿*En nom de quina duresa o de quin estrany amor* el conductor de pobles de l'antigor, forçant les multituds a extreure aquest temple de l'entranya viva de les muntanyes, els imposava de bastir llur pròpia eternitat?»

La manca d'una visió clara d'un «més enllà» de l'immediat, la manca d'una veritable i definitiva motivació del viure origina, en *Vol de Nuit*, una pseudo-antinòmia «acció-amor», i no aconseguix de superar-la sinó afeblint els termes, fent concessions. *L'amor sofrent demana compassió, no pas llàstima*. I aquesta llàstima no pot ésser assimilada (és ben lògic) per la duresa de Rivière, sinó tan sols juxtaposada a ella com un malestar de consciència, que no troba altre lenitiu que el *venciment de les dificultats en l'acceptació del determinisme històric*.

4. *Robincau*. És el buròcrata, l'individu impersonal, peça cega d'un mecanisme vigorosament manejat pel cap. Rivière deia d'ell: «No és massa intelligent; d'ací que presti grans serveis». És l'home a qui no és mai permès de pensar pel seu compte i que així s'estalvia de pensar falsament; aquell que «semblava a Rivière haver vingut per donar testimoniatge, amb una bona voluntat entenedidora i malauradament espontània, de l'estupidesa dels homes».

Amb un corot que no s'atreveix gairebé mai a manifestar-se.

Contra el que sembla, l'autor no és pas sempre massa incomprensiu o despectiu amb ell, fins i tot quan l'autor és «Rivière». Així sembla pensar, tam-

bé, Gilbert Quenelle quan escriu, en la seva edició comentada de *Vol de Nuit*: «*Robineau le négatif de Rivière... mais il n'est qu'apparemment un mécanisme sans âme.*»

Un hom es pregunta si deu ésser una «ànima de càntir». ¿O bé posseeix, com la vella muller del protagonista de *Noeud de Vipères*, de Mauriac, una vida interior passional i turmentada en la lluita per l'autodomini, oculta en un físic vulgar i una conducta anodina, talment aquests pobles perduts a l'estepa «que defensen el secret de llurs passions per llur sola immobilitat»?

«Però per a Robineau, com per a tots els homes, existia una esclatxa de llum. Havia experimentat una gran dolçor en treure del fons de la maleta, acuradament embolicat, un sacotell. L'havia amanyagat molta estona sense dir res. Finalment, afluint l'estreta:

»—He recollit això al Sàhara...

»L'inspector s'havia sufocat d'haver gosat fer aquella confiança. Se sentia consolat dels seus contratemps, del seu infortuni conjugal, i de tota aquesta grisa veritat, per uns còdols negreus, que *obrien una porta sobre el misteri.*

»Enrojolant-se una mica més:

»—Se'n troben de totalment semblants al Brasil...

»I Pellerin havia tustat l'esquena d'un inspector *que en aquell moment estava abocat sobre l'Atlàntida.*»

Amb el «misteri», l'amor hauria començat ja a reprendre, germinalment, els seus drets en el cor mateix de Robineau, en el cor dels «petits burgesos» de ciutats provincianes que, entre dos llustres, van a fer un volt cap al quiosc de música del jardí municipal...

«Els petits burgesos de ciutats provincianes anaven a fer un tomb, al capvespre, cap a llur quiosc de música. I Rivière pensava: (...) *no existeixen.*»

Però més tard el dolor propi li revela una altra possibilitat:

«Pensà que, entorn de llur quiosc de música, els petits burgesos de ciutats provincianes vivien una vida d'aparença silenciosa, però *a vegades feixuga, també, de drames*: la malaltia, l'amor, els dols, i que, *potser...*»

¿Hi hauria manera, prolongant el «concepte» Robineau fins al terme de les seves possibilitats més nobles, de resoldre en convergència el seu contrapunt dialèctic amb Rivière? Un Rivière, amplificat més enllà de l'estrictesa del propi concepte, comprendria que cal, com hauria dit Ramon Orlandis, «posar el gran dins el petit», ja que en això rau l'equilibri i la plenitud d'una vida veritablement humana. *En la línia de l'acció*, el mot *responsabilitat* (tan car a Rivière com a Saint-Exupéry) nua aquesta síntesi.

I en la línia que ara considerem de l'«amor»? Seria potser el mot contemplació?

Viscuda a mitges, la «contemplació» es degrada en «romanticisme» (com l'acció es degradava en violència externa). I l'alternativa contra el romanticisme és la immersió en l'immediat: la sensualitat carnal o la fidelitat canina. La pèndulació cap aquest segon extrem és ben de témer: perquè amenaça constitutivament tot concepte o comportament que es queda curt en la seva línia i que, per tant, no pot integrar el seu contrari.

«A menys que...»; «En nom de què?»; «I que potser...»

Deixem Rivière amb la pregunta expressament formulada, però irresolta. El mot «Déu» l'espantaria encara, com un d'aquests mots inflats en els quals es projecta, impúdicament, la buidor mateixa dels homes...

Viladrau, estiu de 1965.